

Katras vietas identitāte saistīta gan ar cilvēkiem, kuri tajā mīt, gan ar notikumiem laika ritējumā. Ja runājam par Cēsīm, jāatskatās ļoti senā pagātnē, pilsēta ar vairāk nekā 800 gadu vēsturi bijusi bagāta notikumiem, cilvēkiem, kuri tos veicinājuši. Domājot par nākotni, nedrīkst piemirst vēsturi. To, kas veidojis pamatu mūsu šodienas identitātei.

Rādīt - Radīts Cēsīs

Aizvadītajā Muzeju naktī Cēsu Vēstures un mākslas muzeja apmeklētāji varēja iepazīt virtuālo izstādi "Rādīt - Radīts Cēsīs!", ko sagatavojuši vēsturnieki Tālis Pumpuriņš un Viņa Rozentāle, atgādinot zināmas, piemirstas lietas un, iespējams, stāstot par nezināmām lappusēm pilsētas un apkārtnes vēsturē.

Pamatojot izstādes idejas saistību ar šī gada Muzeju nakts moto - radišana-, V.Rozentāle pauž: "Muzeju nakts nav tikai koncerti, izklaide, bet arī izzinošais materiāls. Kopā ar Tāli Pumpuriņu vienmēr esam centušies šo pasākumu iezīmēt ar kādām muzejskāmajām vērtībām. Vai nu tā bijusi Muzeja naktij veltīta izstāde, ko skatīt klātienē, vai virtuāla izstāde kā šoreiz. Apspēlējot radišanas ideju, domājām, kas ar to saistīts. Var radīt prieku, emocijas, jaunas zināšanas, un tā tapa iecere veidot virtuālo izstādi "Rādīt - Radīts Cēsīs", pastāstot radišanas tēmu caur personībām, notikumiem, darbiem. Izstāde nepretendē uz kaut ko visaptverošu, drīzāk tā ir ievirze, liekot padomāt, kas ir mūsu identitāte, kas ir mūsu saknes, ko mūsu senči atstājuši vēsturei."

T. Pumpuriņš piebilst, ka šāda materiāla gatavošana, vākšana ir noderīga, jo, iespējams, šo to no mūsu bagātās vēstures esam piemirsuši, un tagad ir iespēja to atkal celt gaismā.

Pirmā pasaulē

Izstāde sākas ar stāstu par sarkanbaltsarkano karogu, jo katram zināms, ka tas nācis no Cēsīm! Kā saka T. Pumpuriņš, bez tā nevar, jo tas ir visa sākums: "Taču līdztekus lielajām lietām ir citas mazākas, bet varbūt ne mazāk svarīgas."

Piemēram, stāsts par kādu Cēsu apriņķa pastmarku. Cēsīs ir Latvijas teritorijā pirmās pastmarkas izdošanas vieta, bet šoreiz stāsts par kādu pasaules mērogā unikālu pastmarku, kas iespiesta Cēsīs. Proti, tā ir pirmā pastmarka pasaulē, uz kuras attēlots kultūrvēsturisks pieminēklis – viduslaiku pils. Parasti tolaik uz pastmarkām attēloja valdniekus, ģerboņus, bet 1901.gadā Cēsīs tradīcija tika lauzta. Muzeja krājumā ir arī litogrāfijas akmens, uz kura tā iespiesta.

Ja runā par cilvēkiem, kas bijuši pionieri kādā jomā, jāmin cēsnieks Gustavs Čimens, kuru uzskata par pirmo dabas katastrofu fotogrāfu Baltijā. Viņa darbos ir arī pirmās Cēsu fotogrāfijas, kas rāda pilsētu no 1860. līdz 1870.gadam.

Pateicoties G. Čimenam, Cēsīs

No karoga līdz bagijiem "Melanholiskā valša" pavadījumā

tolai ir viena no visvairāk fotografētajām pilsētām ārpus Rīgas, uzsver T. Pumpuriņš. Starp G.Čimena uzņemtajiem attēliem ir senākā zināmā fotogrāfijā fiksētā Cēsu panorāma. Viņa devums būtiski papildina Latvijas foto vēstures kopainu.

Taču unikālākais, ka viņam iedevies iemūžināt spēcīgo viesuļvētru, kas Cēsu pusē plosījās 1872.gada maijā. Virtuālajā izstādē skatāmas fotogrāfijas no nopostītās Ķempju baznīcas, kur palikusi tikai torņa daļa un nedaudz no altāra. Divas fotogrāfijas no postījumiem Blusu muižā Cēsīs, kā arī attēls no Priekuļu pagasta, kur pilnībā nopostīta rija.

Vēl šajā sadaļā ietilpināma grāmatu izdošana. Cēsīs savulaik bija grāmatu izdošanas centrs Vidzemē, atklāj V. Rozentāle: "Te jāmin Jānis Ozols, kurš ļoti augstā poligrāfiskā kvalitātē izdeva daudzas grāmatas. Viņam nebija svarīgs daudzums, bet kvalitāte. J. Ozola izdotajām grāmatām vienmēr bija perfekts vāku dizains. Tā laika literatūras dižgari viņam uzticēja savu darbu pirmizdevumus, īpaši kvalitatīvs bija Raiņa "Vētras sēja" izdevums. J. Ozols ieviesa jaunākās tehnoloģijas, sekoja laikmeta tendencēm grāmatniecībā, un viņa sāko vēlāk turpināja Jānis Roze."

Latviskā gudrība

Izstādē rodams kāds mazāk zināms fakts, kas parāda, ka jau senatnē šīs puses zemnieki bijuši ne vien gudri, bet arī drosmīgi. Kā citādi nosaukt divu Cēsu pilsmuižas Tulmenu (Liepas) pagasta zemnieku sūtīto vēstuli Zviedrijas valdībai 17.gadsimtā.

Latviešu vēsturnieks Edgars Dunsdorfs savulaik Zviedrijas valsts arhīvā atradis vēstuli, ko 1668. gada 1. novembrī divi latviešu zemnieki Jānis Osnieks un Tenis Spruks adresējuši saviem kungiem - Uksenšernu muižu pārvaldei Zviedrijā. Šo notikumu vēsturnieks aprakstījis pētījumā "Divas gudras latviešu galvas". Minētā vēstule tapusi, jo abiem draudējusi izdzīšana no viņu dzimtas mājām, lai zemnieku laukos ierīkotu muižu. No tās saskaņā ar valdošo saimniekošanas teoriju muižnieki cerēja iegūt lielākus ienākumus nekā no zemnieku klausām un nodevām. Dunsdorfs paskaidro, ka vēstule zīmīgi atšķiras no simtām citu 17. gadsimta zemnieku sūdzībām. Iesniedzēji uzskata,

ka muižu pārvalde tālajā Zviedrijā nepārzina Vidzemes vietējos apstākļus, tādēļ ar piemēriem un skaitļiem cenšas pierādīt, ka zemnieku dzīves izpostīšana kungiem pašiem nesīs zaudējumus.

"Arī ar šo varam lepoties," saka V. Rozentāle. "Tā bija uzdrošināšanās, jo viņiem bija pārliecība, ka taisnība ir viņu pusē."

Melanholiskā valša šūpulis

Cēsu novads var lepoties ar bagātām kultūras un mākslas saknēm, visiem zināms, ka Piebalgā tapis pirmais latviešu valodā sarakstītais reālistiskais romāns "Mērnieku laiki".

Komponists Emīls Dārziņš saistās ar Piebalgas puši, tomēr viņa zināmākais darbs "Melanholiskais valsis", kas iekļauts kultūras kanonā, radies Cēsīs. Kāds varbūt to uzskata par pilsētas leģendu, bet tās ir reālas Jāņa

Poruka sievas Ernas Porukas, dzimušas Pētersones, atmiņas, kas lasāmas 1943.gada 2.jūlijā laikrakstā "Cēsu Vēstis". Aprakstītais notikums saistās ar viņas dzimtajām mājām "Lāči", kas atrodas Saulrītu apkaimē. Rakstā lasāms: "...Pie brokastu galda Dārziņš stāstījis, ka vakarā bijuši kopā ar Poruku lapenē, bet pēc Poruka aiziešanas palicis lapenē visu nakti viens ar savām pārdomām. Rīta ausmā viņš piepeši sadzirdējis skaņas un, paceļot acis, ieraudzījis lapenes stūrī laipni smaidošu Dievmāti. Parādība atkal nozudusi, bet dzirdētās skaņas viņu tā sajūsminājušas, ka steidzies mājās pie klavierēm sameklēt uz taustiņiem klausīto brīnišķās mūzikas motīvu."

Savās atmiņās šo notikumu aprakstījusi arī komponista māte.

Ražotāji, izgudrotāji

Vēsturnieki norāda, ka daudz no piemirstā rodams arī sadaļā, kas saistīta ar ražošanu. Piemēram, stāsts, ka Cēsīs savulaik bija Latvijas ķieģeļrūpniecības zīmols.

"Kādam varbūt liekas, ka viss noticis tikai Lodē, bet pirmsākumi meklējami Cēsīs pie Gaujas, kur joprojām gaisā slejas skurstenis kā apliecinājums ražotnei," stāsta T. Pumpuriņš. "30.gadu beigās ceplis iekļāvās akciju sabiedrībā "Ķieģeļnieks", notika nozīmīga uzņēmuma rekonstrukcija. Savulaik stāstīja, ka Cēsīs ražotie ķieģeļi izmantoti Maskavas Kremļa restaurācijai, bet patiesībā pirmais lielākais pasūtījums bija Kara muzeja vajadzībām, kad tapa Pulvertorņa jaunā piebūve. Cēsu ķieģeļi iebūvēti Plaviņu HES ēkās, izmantoti Salaspils kodolreaktora būvē, un, īpaši interesanti, no Cēsu ķieģeļiem būvēta Lodes drenu cauruļu rūpnīca."

Vēl izstādē minēti Cēsu izgudrotāji, racionalizatori. Pirmkārt, jau Hugo Reinsons, kurš ir amfībiju būves celmlauzis Latvijā, uzbūvējot vairākas amfībijas "Sprīdītis". Viņš iesniedza ļoti daudz racionalizācijas priekšlikumu, strādājot ķieģeļu ceplī, Neredzīgo biedrības uzņēmumā, stāsta T. Pumpuriņš. Bijis izsūtīts, 50.gadu beigās atgriezās, bet šis ieraksts biogrāfijā neļāva viņa talantam pilnībā izpausties. H. Reinsons ar savu "Sprīdīti" redzams arī filmā "Dāvana vienai sievietei".

Runājot par tehniku, nevar nepieminēt bagijus, kas savulaik tika būvēti Cēsu autoremonta rūpnīcā. Cēsnieki bija vieni no pirmajiem Padomju Savienībā, kas pievērsās bagiju būvei, tādēļ arī par pirmā oficiālā PSRS čempionāta vietu izraudzītas Cēsīs. Kā minēts tā

laika presē, bagijus izgatavo tikai divās vietās PSRS – Maskavā un Cēsīs.

Luģes kauss

Runājot par sportisko Cēsu identitāti, jāmin divi ar ziemas sportu saistīti fakti. Zināms, ka Cēsīs līdz 1986.gadam bija kamaņiņu sporta galvaspilsēta, taču vairāk nekā pusgadsimtu iepriekš turpat Cīrulišu pusē tika atklāts Cīrulišu tramlīns, tolaik lielākais Baltijā ar jaudu 50 metri. Tādējādi Cēsīs kļuva par ziemeļu divcīņas šūpuli Latvijā.

"Vecpiebalgā dzimušais Artūrs Vanags, kurš bija Latvijas goda konsuls Norvēģijā, Cēsu kūrorta komitejai dāvināja ceļojošo "Luģes kausu", ko turpmākos desmit gadus pasniegt ziemeļu divcīņas uzvarētājam. Kopā ar lielo kausu bija desmit mazi kausiņi, kas paliek uzvarētājam par piemiņu. Nosaukumā izmantots senais slēpju vārds latviešu valodā – luģes."

Visvairāk reižu kausu izcīnīja Latvijas Universitātes students Edgars Gruzītis, kurš Latviju pārstāvēja 1936. gada Olimpiskajās spēlēs Gārmišā - Partenkirhenē ziemeļu divcīņas sacensībās.

Jautāts, kas izstādes tapšanas gaitā sagādājis lielāko pārsteigumu pašam, T. Pumpuriņš saka, ka pārsteiguši nevis fakti, bet tas, cik ātri viss tomēr aizmirstas: "Kaut vai tramlīnlēkšana, kas ne tik pārāk sen bijusi visas Latvijas uzmanības centrā, bet kaut kā pagaisusi no atmiņas. Nākas atklāt gluži no jauna, tāpēc svarīgi šīs lietas apkopot, stāstīt, lai tās paliktu kā viena no mūsu identitātes sastāvdaļām."

V. Rozentāle piebilst, ka daudzi stāsti palikuši ārpus izstādes un, ja meklētu, šādus identitātes stāstus atrastu vēl un vēl: "Taču ar parādīšanu Muzeju naktī viss nebeidzas. Ir iecere izveidot profesionālu prezentāciju, ko varētu iekļaut muzeja ekspozīcijā. Šī ir iespēja digitāli pastāstīt to, ko nevaram plašāk izvietot ekspozīcijā."

Izstādē pēdējais slaidis bija ar jautājumu – kas vēl, jūsuprāt, radīs Cēsīs. Šis ir laiks katram lasītājam padomāt, kas īpaši nācis tieši no mūsu pilsētas un novada. □

Lappusi sagatavojis JĀNIS GABRĀNS

Projektu finansē Mediju atbalsta fonds no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem

MAF Mediju atbalsta fonds

Mediju atbalsta fonda ieguldījums no Latvijas valsts budžeta līdzekļiem. Par saturu atbild projekta īstenotājs izdevniecība SIA "Cēsu Druva".

■ "Cīrulišu" tramlīns savulaik lielākais Baltijā.

■ Pirmā pastmarka pasaulē, uz kuras attēlots kultūrvēsturisks pieminēklis – viduslaiku pils.

■ Hugo Reinsons izbraukumā ar amfībiju "Sprīdītis - 2".